

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢٤٩٤٧

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده فنی و مهندسی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد مهندسی عمران
مکانیک خاک و پی

مطالعه رفتار استاتیکی مصالح مخلوط ریزدانه و درشت‌دانه
مورد استفاده در سدهای خاکی

علیرضا بهنام

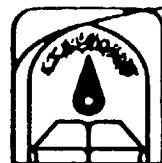
استاد راهنما:
دکتر علی کمک‌بناء

استاد مشاور:
دکتر سید‌شهاب الدین یثربی

اردیبهشت ۱۳۷۸

۲۴۹۹۷

۱۹۰۸ / ۲

دانشگاه تربیت مدرس

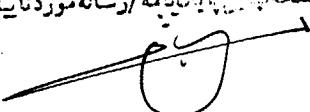
تاییدیه هیات داوران

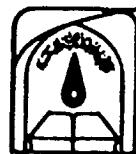
آقای علیرضا بهنام پایان نامه ۶ واحدی خود را با عنوان مطالعه رفتار استاتیکی مصالح مخلوط ریزدانه و درشت دانه مورد استفاده در سدهای خاکی در تاریخ ۲۸/۲/۱۱ ارائه کردند.
اعضای هیات داوران نسخه نهائی این پایان نامه را از نظر فرم و محتوی تایید و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد رشته مهندسی عمران با گرایش خاک و بی پیشنهاد می کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	امضاء
۱- استاد راهنمای:	آقای دکتر علی کمک پناه	
۲- استاد مشاور:	آقای دکتر سید شهاب الدین یثربی	
۳- استادان ممتحن:	آقای دکتر ابوالفضل حسنی	
۴- مدیر گروه:	آقای دکتر علی اصغر میرقاسمی	
(یا نماینده گروه تخصصی)		

این نسخه به عنوان نسخه اول پایان نامه / رساله موردن تایید است.

امضا استاد راهنمای:

شماره: .....
تاریخ: .....
پیوست: .....

آین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) های خود، مراتب را قبل از طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله مکتری نگارنده در رشته عربی - خالصی است که در سال ۱۳۷۸ در دانشکده فنی و تهیی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خلئم / جناب آقای دکتر علی لک نیا و مشاوره سرکار خلئم / جناب آقای دکتر سید سهاب الدین سربی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأديه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پوادخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفاده حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقيف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب علیرضا بهرام دانشجوی رشته عربی - خالصی مقطع لارسان ارد تعهد فوق وضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

* تقدیم به پدر ارجمند و مادر عزیزم ،

که وجودشان سرشار از عشق و فداکاری است و همواره با کردار و
نصایح ارزشمندشان راه ترقی را برایم هموار ساختند و در طول
تحصیلاتم از هیچگونه فداکاری دریغ نکردند.

* تقدیم به خواهران گرامیم ،

که پیوسته پشتیبان و همراهم بوده اند.

تشکر و قدردانی

پس از حمد و سپاس پروردگار که توفيق تحصيل و تحقيق را نصيip بنده کرد.

بدينوسيله از زحمات استاد گرانقدر جناب آقای دکتر کمک پناه که در طول تحصيل از کلاس هاي پربار درس ايشان مستفيض گشته و در مدت انجام اين تحقيق نيز از نظرات صائب و ارزشمندشان بهره برده ام تشکر و قدردانی می نمایم. بدون شک اگر همکاري بي دریغ ايشان در قراردادن امکانات بخش خاک و پي مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن به اینجانب نبود انجام اين تحقيق ميسر نمي شد.

با سپاس از آقایان دکتر يثربی استاد مشاور اين پایان نامه و ریاست محترم بخش خاک و پي مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن و دکتر فخیمی مدیرگروه خاک و پي دانشگاه تربیت مدرس که در زمان تحصيل در دوره کارشناسی ارشد از کلاسهای درس عالمنه ايشان بهره برده ام.

و تشکر از زحمات همکاران محترم بخش ژئو تکنيک مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن جناب آقای دکتر طباطبائي و آقایان سرچمي و حسنی تکنيسيين هاي محترم اين بخش که بدون تردید همکاري صميمانه آنها نقش مؤثری در انجام اين تحقيق داشته است.

و سپاس از مساعدت بي دریغ جناب آقای مهندس قنبری و شركت مهندسين مشاور قدس نير و که مشاور سد شهيد مدنی(ونيار) می باشد.

در خاتمه لازم است از زحمات و همکاری دوست عزيز و ارجمند جناب آقای مهندس غفوری که در امر تهيه نمودارها و گراف های اين پایان نامه مساعدت نموده اند قدردانی نمایم.

چکیده

در این تحقیق رفتار و خصوصیات مصالح مخلوط ریز دانه و درشت دانه بکار رفته در هسته سد و نیار تحت بارهای استاتیکی مورد بررسی قرار گرفته است. مصالح از نوع شن رسی (GC) می باشد که دارای حدود ۳۰٪ ریزدانه می باشد. به کمک آزمایش‌های سه محوری قطر بزرگ (نمونه های با قطر mm ۲۰۰ و ارتفاع mm ۴۰۰)، پارامترهای مقاومت برشی این مصالح در حالت‌های تحکیم یافته زهکشی نشده و تحکیم نیافته زهکشی نشده در حالت اشباع و پارامترهای زهکشی نشده آن در حالت نیمه اشباع محاسبه شده اند. نتایج این مطالعات با نتایج بدست آمده از آزمایش‌های سه محوری با قطر کوچک (نمونه های با قطر mm ۷۰) مقایسه شده اند.

با مقایسه نتایج مشاهده می شود زاویه اصطکاک داخلی مؤثر بدست آمده از آزمایش سه محوری قطر بزرگ برای این نوع مصالح حدود ۲۷٪ بیشتر از زاویه اصطکاک داخلی مؤثر بدست آمده از آزمایش سه محوری معمولی (با قطر کوچک) بدست می آید. مقدار این افزایش برای زاویه اصطکاک کل و برای این نوع مصالح در حدود ۱۱٪ و برای مقاومت برشی زهکشی نشده در حدود ۴۰٪ است. مقادیر چسبندگی مؤثر و چسبندگی کل نیز در آزمایش سه محوری قطر بزرگ کمتر از مقادیر بدست آمده از آزمایش سه محوری معمولی (با قطر کوچک) بدست می آیند.

از مقایسه پوش‌های گسیختگی تنفس کل در دو حالت اشباع و نیمه اشباع، مشاهده می شود در خاک نیمه اشباع تنفس برشی که منجر به گسیختگی می شود افزایش می یابد. مقدار چسبندگی نیز در این حالت بزرگتر از حالت اشباع است. نتیجه دیگر اینکه در خاک نیمه اشباع، با افزایش تنفس همه جانبه شبیب پوش گسیختگی کاهش می یابد.

در پروژه های بزرگی همچون سد خاکی و سنگریزه ای افزایش کوچکی در پارامترهای برشی مصالح میتواند تا حد زیادی به اقتصاد طرح کمک کند. پس با توجه به مقادیر و درصدهای فوق استفاده از آزمایش های سه محوری قطر بزرگ برای پروژه های نسبتاً بزرگ بسیار لازم و ضروری به نظر می رسد و می تواند پارامترهای واقعی مصالح مورد استفاده را تعیین کند.

کلمات کلیدی: سدهای خاکی و سنگریزه ای - هسته - مصالح مخلوط - رفتار استاتیکی -

آزمایش سه محوری قطر بزرگ - پارامترهای برشی

فهرست

صفحه

عنوان

۱	پیش گفتار
۷	فصل اول : کلیات
۸	۱-۱- مقدمه
۹	۲-۱- انتخاب بخش نفوذ ناپذیر سد
۱۲	۳-۱- مصالح مناسب برای هسته سدهای خاکی
۱۴	۴-۱- انتخاب پارامترهای مقاومت برشی در تحلیل سدهای خاکی
۱۴	۵-۱- آزمایش های مکانیکی تعیین پارامترهای مقاومتی
۱۴	۶-۱- انواع آزمایش های آزمایشگاهی تعیین مقاومت برشی خاک
۱۵	۶-۱- آزمایش برش مستقیم
۱۷	۶-۲- آزمایش سه محوری
۲۰	۶-۲-۱- آزمایش سه محوری تحکیم نیافته- زهکشی نشده (UU)
۲۳	۶-۲-۲- آزمایش سه محوری تحکیم یافته- زهکشی نشده (CU)
۲۵	۶-۲-۳- آزمایش سه محوری تحکیم یافته- زهکشی شده (CD)
۲۸	۶-۳- آزمایش مقاومت فشاری تک محوری (UC)
۳۰	۶-۴- آزمایش آزمایشگاهی ویژه
۳۲	۷-۱- انتخاب و تهیه نمونه آزمایشگاهی مناسب
۳۳	۸-۱- نحوه تعیین پارامترهای مکانیکی در هر یک از مراحل مختلف تحلیل پایداری
۳۴	۸-۱-۱- پایان مرحله ساخت
۳۵	۸-۲- آبگیری اولیه
۳۶	۸-۳- تراوش پایدار
۳۶	۸-۴- تخلیه سریع مخزن
۳۸	فصل دوم: مکانیک خاک در حالت نیمه اشباع
۳۹	۱-۲- مقدمه
۴۹	۲-۱- مروری بر تحقیقات انجام شده
۴۲	۲-۲- معیارهای گسیختگی خاکهای نیمه اشباع
۴۳	۴-۲- رابطه مقاومت برشی

الف

۴۴	- پوش گسیختگی مور-کولمب توسعه یافته
۴۸	- پوش های مور-کولمب و نقطه تنش
۵۲	- آزمایش سه محوری برروی خاکهای نیمه اشباع
۵۴	- آزمایش تحکیم یافته زهکشی شده (CD)
۵۷	- آزمایش با درصد رطوبت ثابت (CW)
۶۲	- آزمایش تحکیم یافته زهکشی نشده (CU)
۶۳	- آزمایش زهکشی نشده
۶۸	- آزمایش فشاری محدود نشده (UC)
۷۰	- آزمایش برش مستقیم برروی خاکهای نیمه اشباع
۷۰	- آزمایش چند مرحله ای
۷۳	- غیر خطی بودن پوش گسیختگی
۷۵	- روابط بین ϕ^* و χ

۷۸	فصل سوم: پارامترهای مؤثر بر مقاومت برشی خاکها
۷۹	- مقدمه
۸۰	- عوامل مؤثر در مقاومت برشی خاکها
۸۴	- اثر دانه بندی بر مقاومت برشی در خاکهای ماسه ای
۸۷	- اثر گوشه دار بودن ذرات
۸۸	- تأثیر درصد ریزدانه برروی زاویه اصطکاک نهایی (φ'_{ult})
۹۰	- مزایا و ضرورت استفاده از نمونه های آزمایشگاهی بزرگتر
۹۲	- پارامترهای متوسط خاکهای تراکم یافته

۹۴	فصل چهارم: آزمایشات سه محوری قطر بزرگ
۹۵	- مقدمه
۹۶	- خصوصیات کلی دستگاه سه محوری قطر بزرگ
۹۸	- قسمت های مختلف دستگاه سه محوری قطر بزرگ
۹۹	- محفظه سه محوری
۱۰۰	- سیستم بارگذاری عمودی
۱۰۲	- سیستم بازگذاری جانبی

۱۰۴	۴-۳-۴- سیستم کنترل عملکرد دستگاه
۱۰۶	۵-۳-۴- سیستم کنترل عملکرد دستگاه
۱۱۰	فصل پنجم: مطالعات آزمایشگاهی و تحقیقات
۱۱۱	۱-۵- مقدمه
۱۱۲	۲-۵- هدف از تحقیق
۱۱۳	۳-۵- برنامه آزمایشات
۱۱۴	۴-۵- آزمایش سه محوری
۱۱۴	۱-۴-۵- مشخصات مصالح نمونه ها
۱۱۵	۲-۴-۵- دانه بندی نمونه ها
۱۱۶	۴-۴-۵- اشباع نمونه ها
۱۲۴	۵-۴-۵- اندازه گیری درجه اشباع نمونه
۱۲۵	۶-۴-۵- تحکیم نمونه
۱۲۷	۷-۴-۵- نوع و نرخ بارگذاری
۱۲۸	۸-۴-۵- تنش های همه جانبی
۱۲۹	۵- نتایج آزمایشات سه محوری قطر بزرگ تحکیم یافته زهکشی نشده برروی نمونه های اشباع
۱۳۹	۶- نتایج آزمایشات سه محوری قطر بزرگ تحکیم یافته زهکشی نشده برروی نونه های اشباع
۱۴۴	۷- نتایج آزمایشات سه محوری قطر بزرگ زهکشی نشده برروی نمونه های نیمه اشباع
۱۵۳	فصل ششم: اثر ابعاد نمونه و دانه بندی در مقاومت برشی خاکها
۱۵۴	۱- نتایج آزمایشات سه محوری تحکیم یافته زهکشی نشده در شرایط اشباع
۱۵۵	۲- نتایج آزمایشات سه محوری تحکیم یافته زهکشی نشده برروی نمونه های اشباع
۱۵۶	۳- نتایج آزمایشات زهکشی نشده برروی نمونه های نیمه اشباع
۱۵۷	۴- بررسی اثر قطر نمونه سه محوری برروی پارامترهای استاتیکی مقاومت برشی
۱۶۶	۵- بررسی و مقایسه پارامترهای مقاومتی در دو حالت اشباع و نیمه اشباع
۱۶۸	فصل هفتم : نتیجه گیری
۱۷۲	۱- محدودیت های این تحقیق
۱۷۳	۲- پیشنهاد ادامه کار

۱۷۴	پیوست: مشخصات کلی پروژه سد شهید مدنی (ونیار) و هسته آن
۱۷۵	پ-۱- سیمای طرح توسعه حوزه آبریز آجی چای
۱۷۷	پ-۲- مشخصات سد مخزنی شهید مدنی (ونیار)
۱۷۸	پ-۳- مشخصات کل مهندسی سد و نیار
۱۸۱	پ-۴- مصالح هسته
۱۸۷	پ-۵- مشخصه های مهندسی مصالح هسته
۱۸۷	پ-۵-۱- آزمایشات دانه بندی و حدود اتبرگ
۱۸۷	پ-۵-۲- آزمایشات تراکم
۱۸۸	پ-۵-۳- آزمایشات مقاومتی خاک
۱۸۸	پ-۵-۴- آزمایشات نفوذپذیری
۱۹۲	پ-۵-۵- آزمایشات واگرایی
۱۹۳	منابع و مراجع

پیشگفتار

شناخت همه جانبه رفتار خاکها به عنوان مصالحی که ناگزیر بخش غیرقابل تفکیکی از اغلب پروژه های مختلف عمرانی هستند، می تواند نقش مؤثری در اصلاح روشهای طراحی داشته باشد و دستیابی به تجزیه و تحلیل های واقع گرایانه تر را میسر سازد.

رفتار خاکهای کاملاً "ریزدانه یا کاملاً" درشت دانه در حالت اشباع و تحت تأثیر میدانهای استاتیکی تنش ها از دیر باز مورد مطالعه قرار گرفته است و اغلب مسائل و موضوعات این بحث، که تحت عنوان مکانیک خاک مطرح است، در حد قابل قبول و چشم گیری پیشرفت نموده و بصورت روشن تبیین گردیده است. اما در رابطه با رفتار خاکهای مخلوط ریزدانه و درشت دانه به دلیل گستردگی و وسعت موضوعات، علیرغم مطالعات و تحقیقات و کارهای مختلفی که تاکنون صورت گرفته و دستاوردهای ارزشمند و راهگشایی نیز در بر داشته است، هنوز زمینه های بسط مطالعات "تبیین روشهای و گسترش تحقیقات به منظور هر چه آشناتر شدن به رفتار واقعی خاکها کاملاً" احساس می شود و قطعاً با مرور زمان، شناخت و اطلاعات دقیق تری در این زمینه بدست خواهد آمد.

"بطور کلی در طبیعت خاک ها اکثراً" به صورت مخلوط یافت می شوند و منابع خاک کاملاً یکدست کمتر مشاهده می شود. بنابراین مطالعه رفتاری خاکهای کاملاً "ریزدانه یا کاملاً" درشت - دانه بیشتر جنبه تئوریک دارد و برای استفاده عملی در اغلب پروژه های عمرانی باید رفتار خاکهای مخلوط ریزدانه و درشت دانه تعیین و در نظر گرفته شود.

علاوه بر این در اکثر موارد رفتار خاکها در حالت کاملاً اشباع در نظر گرفته می شود. زیرا برای اغلب پروژه های عمرانی خاک در این وضعیت قرار می گیرد. ولی در برخی موارد نیز (مثلاً در هنگام ساخت سدهای خاکی و قبل از اینکه خاک کاملاً اشباع شود) لازم است رفتار خاک در حالت نیمه اشباع نیز تعیین شود و در طراحی ها منظور گردد. در زمینه رفتار خاکها تحت شرایط نیمه اشباع بخصوص درکشور ما مطالعات بسیار کمی صورت گرفته است، بطوريکه در حال حاضر علیرغم پروژه های خاکی عظیم در حال طراحی و ساخت در کشور ما، مراجع مدون کامل فارسی در این زمینه موجود نمی باشد.

در مسیر توسعه مهندسی ژئوتکنیک، محاسبه خواص استاتیکی خاک یکی از مهم ترین فعالیت های محققین می باشد. چراکه مهمترین و اولین عامل پنداری سازه ها در زمینه ژئوتکنیکی، عامل مقاومت و تغییر شکل پذیری است. به علت مشکلات متعدد در طول دهه های گذشته تحقیقات سیستماتیک کاملی بخصوص در ایران بر روی رفتار خاک ها، بخصوص خاکهای مخلوط و در حالت نیمه اشباع، انجام نشده است.

با توجه به اینکه هر ساله در نقاط مختلف جهان و از جمله در کشور ما، هزینه های هنگفتی برای اجرای پروژه های خاکی بزرگ از قبیل سدهای خاکی صرف می شود، دقت و توجه هر چه بیشتر در امر طراحی و اجرای این پروژه ها ضروری می باشد. جهت دستیابی به این هدف، اولین گام شناخت رفتار واقعی مصالح در حین اعمال بارهای مختلف می باشد. استفاده از هر مدل یا روش تحلیلی برای توصیف یک نهشته خاکی و تعیین عکس العمل های آن در برابر بارگذاری های مختلف نیازمند محاسبه خصوصیات تنش- تغییر شکل و خصوصیات مقاومتی خاک می باشد.

در اغلب سدهای خاکی قسمت مهمی از بدن سد را هسته آن تشکیل می دهد. امروزه به لحاظ مسائل اقتصادی استفاده از مصالح ریزدانه مخلوط با درشت دانه در هسته سدهای خاکی رواج فراوانی یافته است. گرچه وظیفه اصلی هسته در سد خاکی، ایجاد یک ناحیه نفوذ ناپذیر در برابر آب می باشد، اما مسئله مقاومت و تغییر شکل پذیری هسته سدهای خاکی نیز از فاکتورهای مهم طراحی می باشد. تجربیات زلزله های گذشته نشان داده است که ایجاد یک ترک مویی در هسته یک سد خاکی، کارآیی سد را بکلی مختلف می نماید.

با استفاده از مصالح مخلوط با درصدهای مناسبی از مواد ریزدانه و درشت دانه، می توان برای یک سد خاکی، هسته ای را طراحی نمود که علاوه بر آنکه از خروج آب به میزان کافی ممانعت نماید، دارای مقاومت و خصوصیات تغییر شکل پذیری مناسبی نیز باشد که در اثر اعمال نیروهای مختلف سد خاکی کارآیی خود را حفظ کند.

به علت مشکلات و مسائلی که در ساخت دستگاههای با مقیاس بزرگ و همچنین آزمایش بر روی نمونه های بزرگ وجود دارد، اغلب به منظور مطالعه رفتار مصالح از نمونه های کوچک به قطر ۵۰ الی ۷۰ میلی متر استفاده می شود. استفاده از نمونه های قطر کوچک باعث می شود که آزمایشات برروی مصالحی انجام شوند که ریزدانه تر از مصالح واقعی هستند و لذا دارای رفتاری متفاوت با مصالح واقعی خواهند بود. در این صورت بخصوص در پروژه های بزرگ نظری سدهای خاکی، به علت عدم شناخت رفتار واقعی مصالح، طراحی بسیار محافظه کارانه شده و باعث بالا رفتن حجم مصالح مصرفی و در نتیجه بالا رفتن هزینه اجرای این پروژه ها خواهد شد و یا اینکه برعکس،

طراحی در محدوده ریسک بالا انجام می شود و هزینه ها و سرمایه گذاری های عظیمی که در این طرحها انجام شده است، در معرض خطر و نابودی قرار خواهند گرفت.

استفاده از نمونه های قطر بزرگ در آزمایشات استاتیکی و دینامیکی که برروی مصالح بکار رفته در سازه های خاکی بزرگ انجام می شود، در جهت رسیدن به یک طرح بهینه از نظر فنی و اقتصادی، مقرن به صرفه است و دید و شناخت بیشتری از رفتار واقعی مصالح مورد مطالعه را به طراح ارائه می کند.

بررسی ها نشان می دهند که به علت مشکلات ذکر شده، تحقیقات انجام شده برروی مصالح مخلوط ریزدانه و درشت دانه بسیار محدود و انگشت شمار می باشند.

با نصب دستگاه آزمایش سه محوری سیکلی قطر بزرگ به عنوان یکی از پیشرفتی ترین و مجهرترین سیستم های آزمایشگاهی خاک در جهان، در مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، این فرصت پدید آمده است تا با انجام آزمایشات برروی نمونه های قطر بزرگ از مصالح مختلف، خصوصیات رفتاری این مصالح بررسی شده و در جهت بهینه کردن طرحهای مهم زیر بنایی کشور مانند سد سازی بکار گرفته شود.

هدف از انجام این تحقیق بطور کلی بررسی رفتار و خواص استاتیکی مصالح ریز دانه مخلوط با درشت دانه بکار رفته در هسته سدهای خاکی می باشد که با انجام آزمایشات سه محوری سیکلی برروی نمونه های قطر بزرگ از این مصالح بدست می آید. در این تحقیق رفتار خاکهای مخلوط در حالت اشباع و نیمه اشباع تعیین می شود و این دو رفتار با یکدیگر مقایسه می شوند. همچنین